

ÎN LEGĂTURĂ CU UNELE DESCOPERIRI DE OBIECTE MEDIEVALE DIN JUDEȚUL BOTOȘANI

ALEXANDRU ANDRONIC și SILVIA ANTONESCU

Istoriografia medievală contemporană este frământată de problema structurilor, determinînd orientarea istoricului avizat către tipologia feudalismului în general. Acest mod de a vedea rezolvate unele din problemele complexe ale feudalismului regional impune și cunoașterea mai amănunțită a feudalismului de contact în acele zone europene unde structurile respective s-au interferat venind în contact direct sau implicit indirect prin influențe mai mult sau mai puțin palpabile sau oarecum sesizabile.

Nu este deci întîmplător faptul că din ce în ce mai mult istoricii se avîntă în definirea structurilor specifice anumitor regiuni europene, explicînd nu numai cadrul general al vieții social-economice cît și marile fapte de civilizație materială și spirituală, curente de gîndire și de manifestare în toate domeniile posibile, precum și acele structuri temporale, care determină și subliniază particularitățile feudalismului de pe întinsul Europei civilizate ¹.

Plecînd de la considerentul, din ce în ce mai documentat și dovedit pe zi ce trece cu noi și impresionante descoperiri medievale din întreaga țară, că a existat la noi un feudalism de tip occidental, vom sublinia geniala intuiție și afirmație plenară a marelui nostru istoric N. Iorga, fiu al plaiurilor botoșănene, că evul mediu românesc începe cu „epoca cavalerilor“, punctată în zona carpato-dunăreană de contactul cu feudalitatea clasică franco-burgundă, italiană și germană, precum și boemo-ungară. Este epoca prezenței în zona de contact a unor seniori ca Jean de Nevers, conetabilul Boucicaut, Filippo Scolari, care în calitatea sa de comite bănățean se înconjură în cetatea Temișanei de artiști italieni, ca don Pedro, sau Nicolaus de Redwitz, cu ceata sa de cavaleri, prezenți la Severin după cucerirea acestuia de angevini, și „în sfîrșit și înaintea tuturor — cum se exprimă atît de plastic Răzvan Theodorescu — ca acel rege-împărat care a fost Sigismund de Luxemburg, cel care și-a legat numele nu odată cu regiunile noastre“ ². Este epoca cînd într-adevăr

1 R. Fossier, *Histoire sociale de l'Occident médiévale*, Paris, 1970.

2 R. Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București, 1974, p. 156.

elemente de cultură occidentală pătrund din ce în ce mai mult în rîndul clasei dominante din voievodatele noastre.

Îată de ce istoricii noștri analizînd din toate punctele de vedere aceste contacte au văzut atît în bogatele veșminte și obiecte de podoabă de la Argeș, în elementele heraldice și de costume militare de pe pietrele de mormînt sau de pe efigiile monetare, din vremea lui Radu I, voievodul cavaler cu anumită înclinație și predilecție pentru armurile apusene, cît și în motivele ornamentale ale reședințelor domnești de la Vaslui din vremea lui Ștefan al II-lea, cu reprezentarea sf. Gheorghe în chip de cavaler cu armură și penaj bogat, aidoma cavalerilor medievali din turniruri, sau, în fine, dar nu ultimile, în reprezentările de pe cahlele sobelor din reședințele voievodale ale lui Ștefan cel Mare de la Vaslui, Iași, Hîrlău și Suceava, un foarte important moment de sinteză. Aici pe teritoriul românesc și-au dat întîlnire atît elementele feudalismului occidental cît și cel bizantin, într-o epocă de cruciadă tîrzie. Și dacă anumite forme de manifestare artistică la nivelul cerințelor feudalității românești nu satisfac, la ora actuală, exigențele unor istorici în a vedea în ele structuri ale orînduirii feudale propriu-zise, ci „numai formele exterioare de manifestare ale vieții feudale”³, aceasta se explică, înainte de toate, prin faptul că nu toate descoperirile arheologice din ultima vreme, aparținînd feudalității propriu-zise românești, au fost generalizate, intrînd în circuitul științific ca atare.

Din acest punct de vedere sînt deosebit de semnificative concluziile sesiunii științifice a Muzeelor din 9-11 martie 1978 de la București, care au scos în evidență necesitatea revizuirii complete a imaginii pe care și-au format-o, în general, istoricii asupra feudalismului românesc. Cu acest prilej descoperirile medievale de la Suceava și Vaslui din secolul al XV-lea invederează postularea unor noi concepte, aflate în nemijlocită legătură cu structura feudală a societății românești din secolele XIV—XV.

Analizate temeinic sub raportul existenței la vremea respectivă în Țările Române a unei ierarhii bine precizate și a unui ceremonial la fel de temeinic, reprezentările datorate artei aplicate aflată în slujba domniei și transpusă în imagini realiste ale vieții de toate zilele ale societății medievale românești, documentează o clasă feudală dominantă cu rosturile ei bine precizate și încheigate.

Precizările noastre au în vedere atît reprezentările de pe cahlele sobelor moldovenești cît și de pe cele recent descoperite în Țara Românească, documentînd pentru vremea lui Mircea cel Bătrîn⁴, reprezentarea sf. Gheorghe, aidoma unui cavaler medieval, cu armură și pelerină, sau acele ornamente, de pe aceleași obiecte în discuție, care reproduc vulturul bicefal⁵, emblemă imperială, a cărei folosire, a implicat exis-

3 *Ibidem*, p. 157.

4 G. Mihăescu, *Cercetările arheologice de la Tirgoviște*, comunicare la a XII-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1977, București, 9-11 martie 1978.

5 M. D. Matei, Em. Emandi, *O casă de orășean din secolul al XV-lea, de la Suceava*, în *SCIVA*, 28, 1977, 4, p. 553-576, fig. 7/2.

tența unui drept medieval aflat în directă legătură și cu un titlu de despotie, pe care l-a avut indiscutabil Mircea cel Bătrîn ⁶.

Luxul și fastul curților domnești din secolele XIV—XV ridică și problema existenței, pe lângă gustul modei adecvat vremii respective și a anumitor reguli, despre care ne putem da bine seama din analiza reprezentărilor ajunse pînă la noi, dar care în cadrul și epoca respectivă corespundeau unor norme de conviețuire, aplicate cu deosebită strictețe.

Una din aceste reguli, după cum ne precizează și textele scrise, era inspectarea, am spune noi, a trupelor înarmate, gata de paradă, de turnir sau, în cel mai nefericit caz, gata de luptă, de crîncenă bătălie cu vrăjmașul.

Recent, în urma săpăturilor arheologice efectuate la Vaslui, pe locul denumit „Curțile domnești“, au fost descoperite numeroase fragmente de cahle și plăci de sobă, nesmălțuite și smălțuite, cu reprezentarea unor cavaleri în armură, purtători de steaguri patrate și flamuri triumphiulare. Îmbrăcămintea cavalerilor mai sus amintiți face parte din categoria veșmintelor de război, folosite și de boierimea din Moldova, despre care știm din cronica lui Jan Dlugosz că era obligată a veni la curte în cămăși de zale și armuri, întocmai ca feudații occidentali, deoarece în caz de război ei își conduceau cetele de luptători, reprezentînd armata feudală propriu-zisă, cu steagul lor, numit și banieră, sau bandieră.

Existența unor astfel de cete de cavaleri cu baniere (panyren) încă din prima jumătate a secolului al XV-lea este dovedită în Moldova, atît de documentele noastre interne, cît și de știrile izvoarelor scrise străine, în special cele poloneze, fiind amintite cetele moldovene de purtători de flamuri cu prilejul prestării jurămintelor de vasalitate ale voievozilor Moldovei față de regii Poloniei ⁷.

În vremea lui Ștefan cel Mare, de cînd datează cahalele și plăcile de sobă cu reprezentarea ceteilor de cavaleri purtători de flamuri, împărțirea armatei feudale pe steaguri era bine cunoscută. Astfel, din cronica moldo-germană aflăm că în 1473 în lupta împotriva lui Radu cel Frumos, Ștefan cel Mare și-a organizat armata în 48 de steaguri, care se aflau sub comanda sa directă, voievodul avîndu-și steagul său domnesc : „În luna noiembrie, în ziua 8, într-o luni, a așezat Ștefan voievod oastea lui în tabără și steagul său, în Muntenia, la Milcov, pe partea lui, cu 48 de steaguri“ ⁸, iar în textul german citim : „seyen panyr“ și apoi „mit 48 panyren“ ⁹.

După victorie, Ștefan cel Mare, recruta din mijlocul războinicilor săi destoinici pe cavalerii săi, acordîndu-le privilegiile feudale, înobilîndu-i după ritualul investiturii feudale așa cum se menționează în aceeași cronică a vremii lui Ștefan cel Mare. Astfel, după victoria strălucită din

6 R. Theodorescu, *Despre un însemn sculptat și pictat de la Cozia (În jurul „despoziției“ lui Mircea cel Bătrîn)*, în SCIA, 2, 1969, p. 191-208.

7 Jan Dlugosz, *Historia Polonica*, Ed. Leipzig, 1711-1712, vol. I, col. 691; vol. II, col. 416-417.

8 I. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare. Versiunea germană a lui Schedel*, București, 1942, p. 62-63.

9 *Ibidem*, p. 40-41.

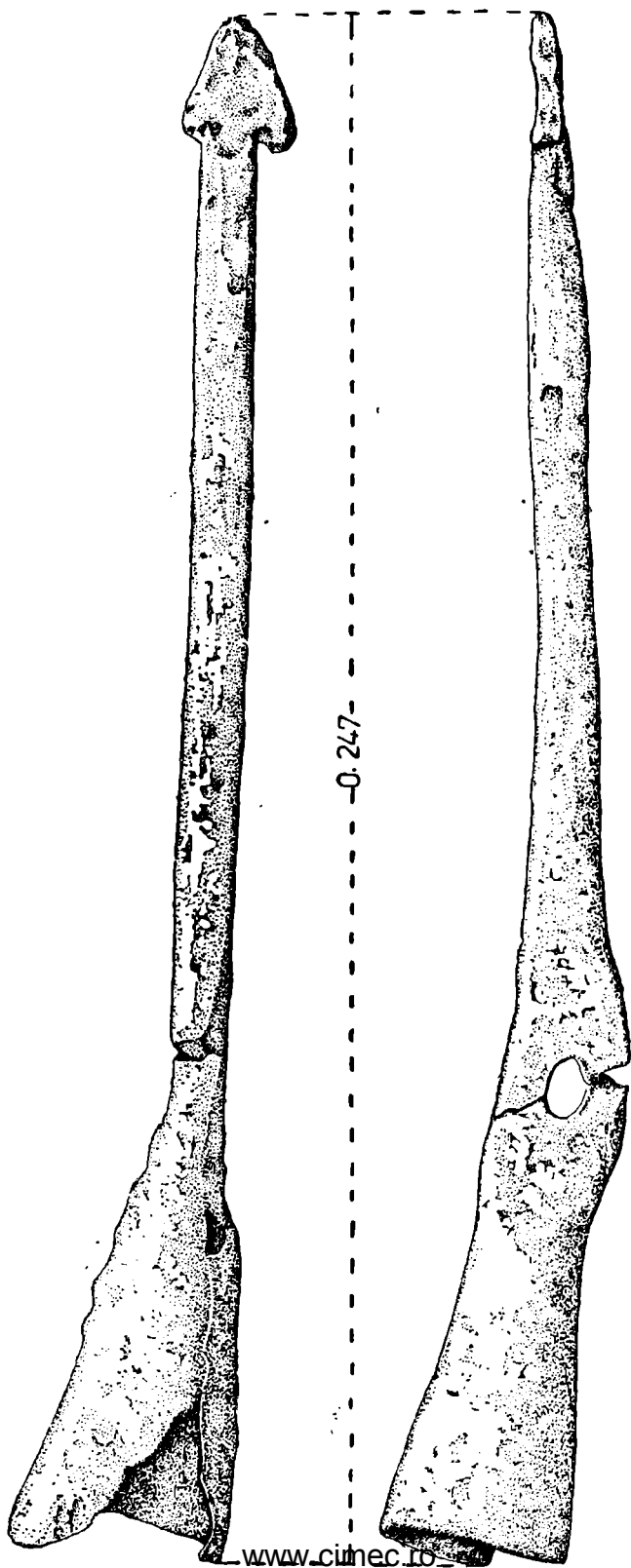

Fig. 1. Mitoc. Vîrf de lance port-flamură sau port-bandieră din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Muntenia, de unde s-a întors în cetatea sa de scaun de la Suceava cu soția lui Radu cel Frumos și cu unica lui fiică și cu mari comori, voievodul Moldovei a petrecut aici cu pace și bucurie victoria dobândită, împreună cu suta sa și cu cavalerii săi, numiți în textul german al cronicii „Ryttern“¹⁰.

În felul acesta, coroborînd datele istorice scrise cu noile date oferite de documentul arheologic, în speță reprezentările recent descoperite la Vaslui, înfățișînd astfel de cavaleri la curtea lui Ștefan cel Mare, avem posibilitatea de a sublinia existența și în societatea feudală din Moldova a unei categorii sociale bine distincte care în occidentul Europei era cunoscută și aflată în strînsă legătură cu instituția cavaleriei, cu o strictă ierarhie, în care tînărul cavaler trebuia să-și desăvîrșească arta militară pornind de la funcțiile de paj și scutier, pînă la obținerea rangului de cavaler, de Rytter.

Pe cahele și plăcile de sobă de la Vaslui ni se înfățișează un cavaler înșeuat purtînd o flamură de formă triunghiulară. Flamura este prinsă de o lance lungă, avînd, în unele variante un vîrf cruciform, iar în altele un vîrf ascuțit, prelungit și terminat în triunghi, bine reliefat (fig. 2). Unele variante prezintă în planul al doilea un alt cavaler, tot purtător de flamură sau steag. Și în acest caz flamura este prinsă pe o lance, care are un vîrf ascuțit și prelungit, terminat cu un triunghi.

Flamurile respective au de regulă un ornament din două cruci cu brațele egale, despărțite de o rozetă sau o singură cruce cu două brațe egale, avînd un X la mijloc (fig. 2). De altfel, crucea cu două brațe egale apare și pe stema țării combinată cu blazonul lui Ștefan cel Mare, așa cum se întîlnește acest ornament atît pe pisanile lui Ștefan cel Mare de la Suceava¹¹ și Putna¹², cît și pe cahele și plăcile de sobă descoperite numai la curțile domnești ale marelui voievod de la Iași¹³, Hîrlău¹⁴, Bacău¹⁵, Suceava¹⁶ și Vaslui¹⁷.

10 *Ibidem*, p. 42. I. Chițimia traduce greșit acest termen prin „boieri“ (*Ibidem*, p. 63). P. P. Panaitescu, traducea corect prin „cavaleri“. (Vezi *Cronicele slavoromâne din sec. XV—XVI publicate de Ion Bogdan*, Ed. P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 31).

11 M. D. Matei, *O nouă stemă cu pisanie de la Ștefan cel Mare descoperită la Cetatea de Scaun a Sucevei*, în *SCIVA*, 24, 1973, 2, p. 323-329, fig. 1.

12 D. Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 92-122, pl. XL/1.

13 Al. Andronic, E. Neamțu, M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la curtea domnească din Iași*, în *Arheologia Moldovei*, V, p. 243-245, fig. 49/1-2, 50/1-4 și 51; idem, *La résidence princière de Jassy*, în *Dacia*, N.S., XIV, p. 363-364, fig. 17/1-2.

14 C. Nicolescu, *Arta în epoca lui Ștefan cel Mare*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 331, fig. 35.

15 I. Antonescu, *Curțile domnești din Bacău*, în *Carpica*, II, 1969, p. 336, fig. 11/3, fig. 12/1-2, 4.

16 K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevei*, București, 1913, pl. VI; R. Gassauer, *Teracote Sucevene*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXVIII, 1935, fasc. 86, p. 157, fig. 29; I. Nestor și colaboratori, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale și cercetări arheologice*, IV, p. 245, fig. 2.

17 Al. Andronic, I. Bauman, M. Istrate, R. Maxim, R. Popescu, *Curtea domnească de la Vaslui. Principalele rezultate ale săpăturilor din anul 1977* (în curs de publicare).

Spre regretul nostru muzeele noastre, ca de altfel și cele din străinătate nu se pot lăuda că au în patrimoniul lor astfel de flamuri. În schimb, putem semnala descoperirea deosebit de semnificativă din punctul nostru de vedere a unui obiect de fier, la Mitoc, jud. Botoșani¹⁸, care după părerea noastră este un vîrf de lance port-flamură, de tipul celor înfățișate

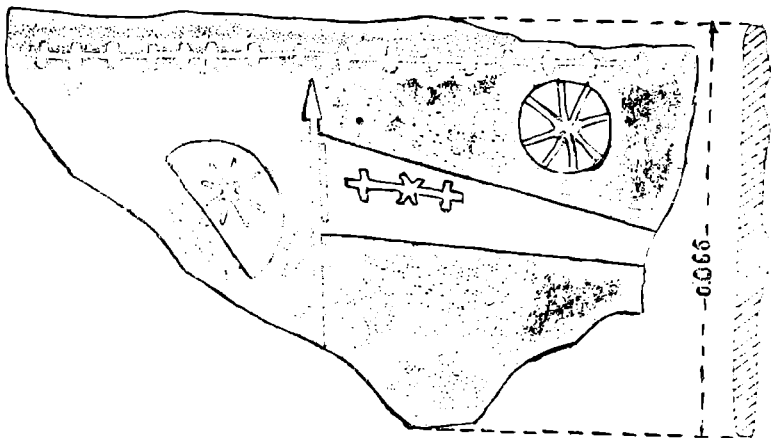

Fig. 2. Vaslui. Curțile domnești. Ceramică ornamentală din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

în alaiul de cavaleri de pe cahlele și plăcile de sobă de la Vaslui, provenind de la curtea domnească a lui Ștefan cel Mare.

Vîrful de lance port-flamură este de fier (fig. 1)¹⁹. Are un tub de înmănușare de formă conică. Vîrful de lance port-flamură a fost rupt din vechime mai sus de tubul de înmănușare, tocmai acolo unde tija de metal a fost aplatisată în vederea perforării, creindu-se astfel un orificiu de prindere a părții superioare a flamurii. Partea inferioară a flamurei se prindea direct pe lance. Tija vîrfului de lance port-flamură se prelungește, fără vreo modificare în structura sa, terminîndu-se cu un vîrf triunghiular mult aplatisat față de tija propriu-zisă.

Un astfel de obiect, găsit la suprafață, fără asociere în aceeași zonă cu alte obiecte de metal sau fragmente ceramice datînd din aceeași epocă, nu-și găsește, deocamdată, analogii, decît în reprezentările de cavaleri purtători de flamuri, așa cum ni le înfățișează cahlele și plăcile de sobă recent descoperite la Vaslui.

Avînd în vedere cele de mai sus, considerăm că obiectul de fier recent descoperit la Mitoc, județul Botoșani, reprezintă un vîrf de lance port-flamură și datează din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

18 Obiectivul respectiv face parte din colecția profesorului A. Mihăescu din orașul Moinești, jud. Bacău și se află în custodia O.F.J. P.C.N. Bacău și nu a fost încă inventariat.

19 Desenele au fost executate de Delibaș Waltraud în cabinetul de desen al Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași.

A PROPOS DES QUELQUES-UNES DÉCOUVERTES DES OBJETS MÉDIÉVAUX DANS LE DISTRICT DE BOTOȘANI

Résumé

Les auteurs présentent un objet en fer avec un manchon conique, une tige aminci et allongée et le bout triangulaire (fig. 1) découvert en 1963 à Miorcani, district de Botoșani, par le professeur Arcadie Mihăescu et qui se trouve actuellement dans sa collection.

Pour cette pièce on ne trouve pas des analogies que dans les pointes triangulaires des lances port-oriflamme et aussi port-bandières représentées sur quelques carreaux et plaques des poêles, datant de la seconde moitié du XVe siècle, découvertes en 1977 à Vaslui (fig. 2), dans la résidence princière du Voïvode de la Moldavie Étienne le Grand (1457-1504).

Les chevaliers ports-oriflammes ou ports-bandières de l'armée moldave sont mentionnés par les chroniques polonaises à l'occasion de la cérémonie de prestation du serment de vasalité par des voïvodes de la Moldavie aux rois de la Pologne, en conformité avec des règles bien connues du Moyen Âge.

L'organisation de l'armée en bandières (panyren) et l'existence des chevaliers (Rittern) dans la Moldavie médiévale sont aussi bien attestées par les chroniques moldaves de l'époque d'Étienne le Grand (cf. *Cronica breuiter scripta, cod. Lat. 592*, de la Bibliothèque Bavaroise d'État du München).

En conclusion, on a fait la précision que l'objet découvert à Miorcani est une pointe de lance port-oriflamme ou port-banière, datant de la seconde moitié du XVe siècle, étant, pour l'instant, une pièce unique (*unicatum*) en ce qui concerne les objets médiévaux de la chevalerie de la Moldavie au Moyen Âge.

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. *Mitoc*. Point de lance port-oriflamme ou port-banière de la seconde moitié du XVe siècle.

Fig. 2. *Vaslui*. *Les Cours princières*. Céramique ornementale de la seconde moitié du XVe siècle.